

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS/ NATIONAL SENIOR CERTIFICATE EXAMINATIONS

SESOTHO PUO YA TLATSETSO YA PELE (FAL)

PAMPIRI YA PELE (P1)

2021

TATAISO YA HO TSHWAYA

MATSHWAO: 80

Tataiso ena ya ho tshwaya e na le maqephe a 8.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO

TATAISO YA HO TSHWAYA TEKOKUTLWISISO

- Kaha sepheo e le ho lekola kutlwisiso ya moithuti, mopeleto o fosahetseng le diphoso tsa puo karabong di se ke tsa nkelwa matshwao ntle le ha diphoso tseo di nyotobetsa moelelo/kutlwisiso. (Diphoso di nne di bontshwe.)
- Ha mohlalobuwa a sebedisitse mantswe a tswang puong e nngwe e seng ena a hlahlojwang ho yona, mantswe ao a se natswe, hape a se ke a nkelwa matshwao ha karabo e ntse e na le moelelo o utlwahalang. Leha ho le jwalo haeba lentswe le hlahang puong e nngwe le sebedisitswe temeng ebile le hlahella e le karabo e nepahetseng le fuwe matshwao.
- Bakeng sa potso e bulehileng, mohlalobuwa a se ke a abelwa matshwao bakeng sa karabo ya E/TJHE kapa KE A DUMELA/HA KE DUMELE.
- Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.
Ho se fanwe ka matshwao bakeng sa NNETE/MAFOSI kapa NTLHA/MOHOPOLO. Lebaka/Tshehetso ke yona e lokelang ho abelwa matshwao.
- Ha karabo e hloka lentswe le le leng empa mohlalobuwa a fane ka polelo e felletseng, a abelwe matshwao ha feela lentswe le nepahetseng le sehelletswa mola/qatsohisitswe.
- Ha potso e batla dintlha tse pedi/tharo, mohlalobuwa yena a fane ka dintlha tse fetang tse boletsweng, ho tshwauwe tse pedi/tharo tse qalang.
- Amohela mantswe a hlahang dipuong tse sebediswang mabotoweng a fapaneng.
- Bakeng sa dipotso tse nang le kgetho, ananela tlhaku e emetseng karabo e nepahetseng kapa karabo e ngotsweng ka ho botlalo.

POTSO YA 1

- 1.1 Dikokwanahloko ✓ le dikhemikhale. ✓ (2)
- 1.2 Diindasteri di qhalla matlakala a dihlahiswa tsa tsona ka ho otlooha dinokeng. ✓ (1)
- 1.3 Bohlokwa ba dikhemikhale ho borapolasi ke ho bolaya dikokonyana tse jang dimela tsa bona. ✓ (1)
- 1.4
- Bobedi di tshwana ka hore ke dikhemikhale tse nyanyatswang dimeleng. ✓
  - Bobedi di bolaya dikokonyana tse jang dimela. ✓
  - Bobedi di na le tjhefo e kotsi bathong.
  - Bobedi ho na le maikutlo a fapaneng ka tsona.
(Tse pedi feela) (2)
- 1.5 'Kajeno Maafrikaborwa a na le tokelo ya semolao ya ho ba le tikoloho e hlwekileng, e bolokehileng ✓ hobane diindasteri tse tloang melao e behilweng di fuwa kotlo.' ✓ (2)

- 1.6 Setjhaba se na le seabo ka ho lahlela diphampase le tse ding tse silafatsang metsi. ✓ (1)
- 1.7
- Ho ithomela ka hara noka. ✓
  - Ho ntshetsa metsi ka nokeng. ✓
  - Ho lahlela diphoofolo tse shweleng ka nokeng. ✓
  - Ho hlatswetsa le ho hlapela dinokeng. ✓
- (Tse pedi feela. Ho elwe hloko dikarabo tsa baithuti) (2)
- 1.8 Hahlamela. ✓ (1)
- 1.9 Ke ntlha, hobane diphuputso di paka hore dipalopalo tseo ho buuwang ka tsona tsa 10 mg e le nngwe di ka baka tjhefo bathong. ✓✓ (2)
- 1.10
- Bongata ba rona re bona kamehla thelevisheneng ho bontshwa diphoofolo le dimela tse ding tsa metsing di shwa ka lebaka la dioli tse qhalehileng dikepeng le tse qhalletsweng metsing. ✓✓
  - Bongata ba rona re utlwa diradiyong ka ho shwa ha tse ding tsa diphoofolo le dimela. ✓✓
- (E le nngwe feela.) (2)
- 1.11 Nnete, hobane di sebedisetswa ho bolaya dikokonyana tse jang dijalo tsa boramapolasi. Kahoo, di molemo ho sireletseng dijalo tseo e leng dijo tsa batho. ✓✓ (2)
- 1.12 C, ✓hobane e hahlamela diphoofolo le dimela tsa metsing le ho beha maphelo a batho kotsing kaha ba teng ba nwang metsi ao le ho tolla moo. kahoo, maphelo a batho a ka ba kotsing ha ba ja ditlhapi tse hahlametsweng kapa ba tolla moo. ✓ (2)
- 1.13
- Bophelo bo botle ke tikoloho e hlwekileng. ✓✓
  - Diindasteri le merafo di hlomphe maphelo a setjhaba ka ho latela melao e behilweng.
  - Dikhemikhale tse sebediswang dimeleng e se be tse kotsi setjhabeng.
  - Bohle ba be le seabo thibelong ya tshilafatso tikolohong.
- (E le nngwe feela, ho elwe hloko dikarabo tsa baithuti) (2)
- 1.14 E, ho molemo hobane ho baballa maphelo a batho, diphoofolo, dinonyana, dimela mmoho le tikoloho. ✓✓

KAPA

- Tjhe, ha ho molemo hobane basebetsi ba tla fellwa ke mosebetsi. (Ho elwe hloko dikarabo tsa baithuti) (2)

TEMA YA B

- 1.15 Ke Thabong, ✓hobane Thabong e haufi ho feta Botjhabela.✓ (1)
- 1.16 Lefapha la dipalangwang le ditsela.✓Hobane ke lona le ikarabellang ka polokeho ya basebedisi ba tsela ka kakaretso. (1)
- 1.17 Ke Thabong, hobane ha e hole jwalo ka Botjhabela. ✓✓ (2)
- 1.18 E, hobane ha o badile boto hantle ka kutlwisiso, o ka tshepela ho yona mme e ka o isa moo o batlang ho ya teng. ✓✓

KAPA

Tjhe, hobane ha se bakganni bohle ba ka bang le kutlwisiso e tshwanang ditshupisong tsa tsela, mme ba ka nna ba lahleha ba ntse ba di badile. (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

	Qotso		
1.	'Motho ya nang le kगतello ya maikutlo ha a na botsitso maikutlong. O bontsha boitshwaro bo sa lebellwang ba ho hloko-fala le ho teneha.'	1.	O ameha maikutlo habobebe.
2.	'O fihlelwa ke nako ya ho lla kgafetsa a sa tsebe o llang. A ka lla o sa lebella ho se na lebaka le mo llisang. Sena se ka etsahala ka makgetlo ka letsatsi.'	2.	O lla hangata ho se lebaka.
3.	'Ka baka la maikutlo a hlohang botsitso, mokudi o hlaselwa ke bolebadi, ha a hopole ntho a qeta ho bua ka yona.'	3.	O lebala habonolo.
4.	'O hloka morolo wa ho etsa dintho, o iphapanya dintho mme mehopolo ya hae e a farasa.'	4.	Ha a na thahasello ya ho etsa dintho.
5.	'Mokudi o a hlobaela kapa o robala ho feta tekano, kahoo o dula a kgathetse, a tepelletse.'	5.	Ka nako e nngwe o fellwa ke boroko kapa a robale nako e telele.
6.	'O ba le phokotseho kapa keketseho e matla ya takatso ya dijo.'	6.	A ka sulafallwa ke dijo kapa a ja haholo.
7.	'Re ka boela ra ba hlokomela ka mmele o theohang kapa hona ho nona haholo.'	7.	Ba ka ota kapa ba nona ka tsela e sa tlwaelehang.

(Palo ya mantswe = 56)

Kgutsufatso e lokela ho tshwauwa ka tsela e latelang:

Ho tshwauwa ha kgutsufatso, ho itshetlehe ho kenngweng ha dintlha tsa bohlokwa ho latela ditlhoko tsa potso le ho ntshuweng ha tse sa amaneng le potso hohang.

Kabo ya matshwao:

- Matshwao a 7 dintlheng tse supileng. (letshwao bakeng sa ntlha)
- Matshwao a 3 tshebedisong ya puo.
- Matshwao ohle: 10

Kabo ya matshwao a tshebediso ya puo ha mohlalobuwa a sebedisitse mantswe a hae:

- Dintlha tse 1 – 3 tse nepahetseng: kabo e be letshwao le le leng.
- Dintlha tse 4 – 5 tse nepahetseng: kabo e be matshwao a mabedi.
- Dintlha tse 6 – 7 tse nepahetseng: kabo e be matshwao a mararo.

Kabo ya matshwao a tshebediso ya puo ha mohlalobuwa a qotsitse dintlha di le jwalo temeng:

- Ha a qotsitse ntlha tse (6 – 7) a se abelwe matshwao a puo.
- Ha a qotsitse ntlha e le (1 – 5) a abelwe letshwao le le leng la puo.

ELA HLOKO:**Palo ya mantswe:**

- Batshwayi ba nnetefatse palo ya mantswe a sebedisitsweng ke bahlahlobuwa.
- Mohlahlobuwa a se hulelwe matshwao ha a sa bontsha palo ya mantswe kapa ha palo ya mantswe e sa nepahala.
- Ha mohlalobuwa a fetile/tlotse palo e lebelletsweng ya mantswe, motshwayi a bale ho fihlella qetellong ya polelo e le nngwe ka mora palo ya mantswe a lebelletsweng, mme a se tshwaye kgutsufatso kaofela.

Mohlala wa palo ya mantswe:

	Polelo			Palo ya mantswe
SESOTHO	Ke	a	tsamaya	3

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B:

10

KAROLO YA C: TSHEBEDISO YA PUO

TATAISO YA HO TSHWAYA THUTAPUO LE TSHEBEDISO YA PUO

Mopeleto

- Dikarabo tsa lentswe le le leng di tshwauwe di nepahetse leha mopeleto o fosahetse, ntle leha phoso eo e nyotobetsa moelelo wa lentswe leo.
- Dikarabong tse ngotsweng ka dipolelo tse felletseng, mopeleto o fosahetseng o se ke wa abelwa dintlha haeba tshebediso ya puo e le yona e hlahlojwang.
- Moo ho hlahlojwang kgutsufatso ya mantswe, karabo e be le matshwao a nepahetseng a puo.
- Dibopeho tsa dipolelo e be tse nepahetseng di be di ngolwe ka dipolelo tse felletseng ho latela ditaello.
- Bakeng sa dipotso tse nang le kgetho, ananela tlhaku e emetseng karabo e nepahetseng kapa karabo e ngotsweng ka botlalo.

POTSO YA 3

- 3.1   • Bohlokwa ba ona ke ho etsa moreki ya amehang a utlwisise hore mmapatsi o bua le yena ka ho otloloha. ✓✓
            • Bohlokwa ba ona ke ho etsa hore moreki a ikutlwe e le karolo ya papatso ena, kahoo a batle ho etsa sehlahiswa e be sa hae ka nnete.
(E le nngwe feela.) (2)
- 3.2   E ka ba susumetsa ka tsela ya hore ba batle ho reka sehlahiswa sena kaha ba bona thabo le kgotsofalo e sefahlehong sa hae. ✓✓ (2)
- 3.3   A/Ke ho hohela bareki ka ho ba bontsha hore sehlahiswa seo, se ka fumaneha ka mefuta e fapaneng. ✓✓ (2)
- 3.4   Mantswe ao a ka susumetsa bareki ho reka sehlahiswa sena hobane a ba tsebisa hore ha ho na letlalo le ka se hlolang. ✓✓ (2)
- 3.5   Ke mohopolo, hobane ha ho na bopaki ba diphuputso tse entsweng hore se tla hlakisa letlalo la moreki e mong le e mong jwalo kaha ho boletswe. ✓✓ (2)

[10]

POTSO YA 4

- 4.1
- Ha e amohela hobane ke puo e buang ke batho ba itseng, haholo batjha ba e bua maemong ao e seng a semolao. ✓
  - Ha e amohela hobane ke puo e bontshang lenyatso maemong a kang a sekolong ka nako ya dithuto. ✓
- (2)
- 4.2
- Polelo ena e dumellana le ketso ya motho eo ka hore o otlala ya ka hodimo ho yena ka setebele dikgophong e le ha a leka ho itwanela. ✓✓
- (2)
- 4.3
- Puo ya mmele ya motho ya tshwailweng A ke e bontshang thabo le nyakallo ha puo ya mmele mothong ya tshwailweng B, e le ya ho makala, ho tshoha le sarelwa ke seo a se bonang. ✓✓
- (2)
- 4.4
- Khathunu ena e hlahisa phoqo ka tsela ya hore mosuwetsana eo, re lebelletseng hore e be yena ya kgalemang baithuti, o tlaetswe ke naha ha a tsebe hore a qale kae ho kgalema. ✓✓
- (2)
- 4.5
- Lentswe lena le dumellana le puo ya sefahleho ya motho ya nomorilweng B kaha le bontsha ho makala mme le safehlo sa motho eo se bontsha ho makalla boitshwaro ba baithuti ba ka phaposing. ✓✓
- (2)
- [10]**

POTSO YA 5

- 5.1.1
- Le sebediswe ka sepheo sa ho bontsha ho makalla sena se etsahallang batho ba neng ba lwanela tokoloho. ✓✓
- (2)
- 5.1.2
- Sehalo se ikutlwahatsang temeng ena se qholotsa maikutlo a kutlwelobohloko hobane mongodi o sebediswe mantsoe a kang 'ba fetohile mafutsana a kollang ntsi hanong; ke re ha ba na le ya ho phoka boduma. ✓✓
- (2)
- 5.1.3
- E nthusisa ho utlwisisa hore pele ba ne ba tshwana ba le boemong bo le bong, empa ha jwale ha ba maemong a tshwanang. ✓✓
(Ho elwe hloko dikarabo tsa baithuti.)
- (2)
- 5.1.4
- Re tsebiswa ke tshebediso ya lentswe 'nna' leo a le sebedisang kgafetsa puong ya hae. ✓✓
  - Re tsebiswa ke tshebediso ya mantsoe ana 'ba tshwanetse ebile ba tlamehile ...' a hlahellang puong ya hae. A mo hlahisa eka o fela a na le matla hodima bona.
- E le nngwe feela
- (2)
- 5.1.5
- Ke batho ba sotlehileng ka ho fetisisa, ba se nang letho. ✓✓
- (2)

- 5.1.6 Mongodi o kgethile ho sebedisa lentswe 'fupere' ho hlakisa kamoo ba tshwereng mejo le letlotlo kateng. Ba le tshwere ka thata e le hore le se ke la ba phonyoha la fumanwa ke mang kapa mang, e be la bona feela. ✓✓ (2)
- 5.1.7 E, hobane mongodi o kgethile ho sebedisa mantswe le dipolelo tse hlakisang hantle seo a buang ka sona. Ke mantswe a kang 'phaphatheha/dikgulakgulano/qeaqeo/ho intsha sehlabelo/ba fupere ka matsoho a mabedi/moiketsi ha a llelwe, jwalojwalo. ✓✓ (2)
[14]
- 5.2.1 Kenyakenyeng. ✓ (1)
- 5.2.2 O ne o re o tla fella kae. ✓ (1)
- 5.2.3 C/Le phoqa monna eo hobane ha se motswalle kapa e mong wa bona empa ke motshwaruwa ya neng a ntse a batlwa. ✓✓ (2)
- 5.2.4 Le bohlokwa ka hore le re tsebisa maikutlo a monna ya nomorilweng A. Le re tsebisa hore o tenehile kapa o kgenne. ✓✓ (2)
[6]
- MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 40**
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 80